

## A drámapedagógia a szóbeli kifejezőképesség fejlesztésében

„A jó tanár kezén bármely módszer eredményes,  
a rossz tanár minden módszert elpuskáz.”

*Keith Jonstone*

Az európai szakirodalomban és a pedagógiai gyakorlatban az 1920-as évektől ismert a drámapedagógiai módszer, mely az angolszász területeken „creative dráma” elnevezéssel használatos.

Magyarországra főleg német és cseh közvetítéssel került az 1970-es években.

A módszer elméletileg megalapozott, gyakorlatilag – bizonyítottan – eredményes, mégsem tudott gyökeret verni a magyar pedagógiában, a közoktatás hétköznapijaiban.

Mi is a drámajáték? Mi a dramatikus folyamat? Mit értünk dramatikus nevelésen?

*Drámajáték* minden olyan játékos emberi megnyilvánulás, amelyben a dramatikus folyamat jellegzetes elemei fellelhetők.

*Dramatikus folyamat* kifejezési formája a megjelenítés, az utánzás, megjelenítési módja az interakció, eszköze az emberi test (testtartás, gesztus, hang, adott nyelv), tartószereke az emberi cselekvés.

*Dramatikus nevelésen a drámajátékokkal folytatott nevelést értjük, amelynek célja a személyiségformálás, a kapcsolatfelvétel, a kommunikáció, a közlés megkönnyítése.*

*A dramatikus nevelés hasznáról:* a gyermekek felelevenítik, felhasználják tudásukat, tapasztalataikat, növeli ismereteiket, fejleszti önálló gondolkodásukat, összpontosított, megtervezett munkára szoktat, fejleszti a mozgást, a beszéd tisztaságát, a szóbeli kifejezőképességet. Alkalmazása szakmai felkészültséget, nevelési tapasztalatot s emberi hitelt kíván.

A drámajátékok minden fajtáját, még a némajátékot is beszélgetések fonják körül, akár fölvezető beszélgetésről van szó, akár a játékot értékelő vitáról.

### A SZÓBELI KIFEJEZŐKÉPESÉG FEJLESZTÉSE

#### *A gesztusnyelv*

A beszédhez oldott légkörre, oldott testre és lélekre van szükség. Ezeket kell feloldanunk a rákényszerített görcstől. A gyerek – ösztönösen kisgyermekkortól – mozgásosan megjelenít fogalmakat, amit szóban alig tud megnevezni. Sőt gátlásokat okoz, ha megszólal, s az nem az elvárásoknak megfelelő. A mozgásban felszabadul, könnyeddé válik, örömet leli a cselekvésben, s később igényné válik a megszólalás is.

A gesztusnyelv természetes kísérője beszédünknek. Irodalmi művekben közelebb hozza a megértést, ha tudatosan eljuttatjuk a szereplők metakommunikációs megnyilvánulásait. Az e célból kiválasztott szituációk megelevenítése közelebb visz a mű megértéséhez, a beszédhez.

Hogyan fejleszthetjük a *szókincset* a metakommunikációval?

#### *Mimika*

- Mondd el, milyen az arcod? A barátnőd arca? Jellegzetes fintorok?
- Áruklodnak a fényképek (Történelmi, irodalmi arcképcsarnok képeiről milyen ember néz rád?)

- Szólások, közmondások gyűjtése az arccal kapcsolatban (Nem lát tovább az orránál; Leesik az álla; Orránál fogva vezet).

### *Tekintet*

- Miről árulkodnak a szemek? (meleg, hideg, szúrós stb.)
- Van-e ereje a tekintetnek? (Tekintettel hívjunk, küldjünk, adjunk utasításokat!)
- Milyen szólásokat, közmondásokat ismerünk a szemmel kapcsolatban? (Szeme sem áll jól, Felfalta a szemével, Nyitott szemmel jár.)

### *Gesztusok*

- Mesélnek a festmények, a szobrok, a tankönyvek képei.
- Miről árulkodnak a kezek? Milyenek a saját gesztusaid? Barátodé, tanáraidé?
- Kérjünk a kezünkkel, rimánkodjunk, könyörögjünk, fohászkodjunk, fenyegezzünk, figyelmeztessünk, óvjunk, hívjunk, utasítsunk, köszönjünk stb.

### *Testtartás*

- Bizonyos szerepekhez hozzátartozik bizonyos testtartás, mozgás a történelmi kor szokásai szerint: alázat, alá-, fölrendelődés, meghajlás, bólintás, biccentés.
- Álljanak tablóba egy-egy kép vagy irodalmi mű jelenete alapján!
- Kire milyen testtartás jellemző? (Ismerősöknél fontos a tapintat!)

A mozgásokat „szinkronizáltathatjuk” egy másik tanulóval, aki a némajátékot hangosítja. Majd párban is eljátszható: két gyerek csak némán (nonverbális eszközökkel) fejezi ki mondanivalóját, s a másik kettő „hangosítja” a jelenetet.

Sok-sok humor, de félreértés forrása is az ilyen játék. Kiderül, ki hogyan gondolkodik, mennyire figyelünk egymásra, hogy tudunk-e „olvasni” egy-egy tekintetből, gesztusból, mimikából.

Vigyázni kell viszont arra, hogy ne a szinkronizálók vigyék előre a situációt, ne ők irányítsák a jelenetet.

Ebben a játékban az a gyermek is aktivizálódhat, aki nem szívesen szólal meg, de a játékban részt vesz, hiszen itt nem kell megszólalnia.

*Cselekvő szóelemzés:* fontos előgyakorlat a mozgás előtt. Pl. rokonértelmű igék keresése: megy, járkál, sétál, bandukol, cammog, csoszog, menetel stb. bővíthető jelzőkkel, módhatározókkal (lassan, gyorsan, görnyedten stb.).

Közben az osztálynak le kell írni a mozgást jelentő igéket. Mezei szerint: „a cselekvő mozgásos szóelemzés nemcsak örömet szerez a gyermeknek, de a bevésésben is segíti, előkészíti a mimetikus játékot.”

## HOGYAN TÖRTÉNHEK EGY SZÉPIRODALMI MŰ JÁTÉKOS FELDOLGOZÁSA?

1. Az olvasmányt bemutatjuk
2. Cselekvő szóelemzés
3. Párbeszédgyakorlatok
4. Mozgáshoz kapcsolt, térben történő helyzetgyakorlatok

A helyszínt, az alkalmi díszletet a gyermekek segítségével, véleményük meghallgatásával alakítsuk ki! Hogy ne kelljen mindig átrendeznem a termet, a szakteremben már előre úgy rendezem a padokat, hogy elegendő játéktér legyen: „U” alakban.

A játékban a részvételt nem erőltetem. A szorongásos gyermeknek az első játékperiódusban szótlán szerepet juttatok. Aki nem vesz részt a játékban, annak viszont közönségként kell, illik viselkednie.

Egy-egy játékot más-más szereposztásban is végigjátszatok. Kiegészítő információkat adok, s a gyerekek improvizálhatnak, „beugrások korrekcióval” élhetnek.

A végén záróértékelést végzünk nézői – befogadói szemmel, a következő szempontok alapján: Milyen volt a hangsúlyozásuk, hanglejtésük, beszédtempójuk, hangerejük, mozgásuk, arcjátékuk, gesztusaik? Összhangban voltak-e a helyzettel, a szereplők viszonyaival és szándékaival?

Tudom, hogy a szerepjáték nem új iskolánkban, de kevesen élnek vele, s nem terjed ki minden tanulóra, pedig a spontán beszéd fejlődését nagyban elősegítő gyakorlati mód.

Ha verses mű feldolgozására kerül sor, elősegíthetjük a sikert a zenés-ritmikus, táncos kivitelezéssel.

A játékokat felszabadult, örömteli légkörben kell vezetnünk, szüntelenül ügyelve arra, hogy ez ne vezessen zürzavarhoz, bohóckodáshoz. A bohóckodó gyermeket jó, ha a közelünkben szerepeltetjük, nehogy a játékot félrevigye.

Minden csoportban ismerősek a szegénylős, nehezen kitárulkozó gyerekek, akik szívesebben lennének csak nézői a játéknak. Őket nagyon körültekintően, eleinte „szótlan” szerepekké vonjuk be a játékba, később rövid, szöveges szerepet is adjunk nekik. Tapasztalatom, hogyha rendszeres a játék, akkor a gyerekek ezt a tevékenységet is feladathelyzetként élik át, s nem az anarchia, bohóckodás lehetőségét látják benne.

Követelmény, hogy a *pedagógus* nem lehet a játék külső szemlélője, neki is játszania kell tanftványaival, de a játék közben figyelje az egyéni próbálkozásokat, s a legkifejezőbb mozgásokat bemutató tanulókat a többiek külön is nézzék meg.

Eredményes és fejlesztő akkor lesz a játék, ha mindenki arra törekszik, hogy minél változatosabb, újszerűbb, egyénibb megoldást hozzon.

## GYAKORLATI PÉLDÁK 5-8. OSZTÁLYIG A SZÉPIRODALMI MŰVEK FELDOLGOZÁSÁRA

### 5. OSZTÁLY

Petőfi Sándor: János vitéz c. elbeszélő költeménye rengeteg lehetőséget rejt magában.

Pl. Helyszín: A faluvége, a patakparton Jancsi és Iluska.

1. Valaki átmegy a mezőn (öregasszony, szomszédlány, Jancsi pajtása stb.). Meglátja őket. Mít mesél a falusiaknak?
2. Hogyan mondja el Iluska a barátnőjének, a mostohájának a találkozást?
3. Hogyan mondja el Jancsi a gazdának, a pajtásainak?

Fejlesztjük ítéletalkotásukat, szókinccsüket. Ügyelniük kell a stílusra, a mozgásra, a testtartásra.

Többféle hangnemben, megoldásban adjuk elő (tragikusan, komikusan, tragikomikusan). A záróbeszélgetésekből kialakul nemcsak a szereplők viszonya egymáshoz, de a jellemük is.

### 6. OSZTÁLY

Nagyon szeretik a riportkészítést, felveszik magóra, sőt bevonják szüleiket, szomszédjaikat egy-egy riportalany szerepébe. Képzelt riportok címe lehet:

A gazdám, Toldi Miklós (Bence beszél)  
Harcoltam a várvédőkkel (Cecey Éva)  
Lúdas Matyi szomszédja voltam (falusi emberek)  
Döbrögi szobalánya meséli  
Mikes Kelemen inasa voltam

A Lúdas Matyit különösen szeretik dramatizálni, s a szókinccs fejlesztésére, a népies, régi, orvosi kifejezések gyűjtésére remek alkalmakat találunk.

### 7. OSZTÁLY

Arany János elbeszélő költeményei és balladái kimeríthetetlenek. A humor, a népieség, az irónia, a cselekmény, a konfliktusok rengeteg jellemábrázolási módot és helyzetet

nyújtanak. Az egész osztály részt vesz a feladatokban, még a fa, az igazság mérlege, a fülemile is beszél, véleményt nyilvánít, ítéletet alkot.

7. osztályban az eddig tanultakat, tapasztalatokat ötvözni szoktam, fantáziájuk, empátiás készségeik fejlesztésére. Pl. Lúdas Matyi igazságot tesz Péter és Pál között. Toldi megmenti Iluskát.

Mikszáth Kálmán: A néhai bárány c. novelláját bírósági tárgyaláson dolgozzuk fel.

Petőfi életét helyzetgyakorlatokkal rögzítjük: Petőfi Aszódon, Egy telem Debrecenben, Reszket a bokor (a leánykérés), Petőfi Arany Jánoséknál... stb.

A versekkel sokkal nehezebb a helyzet, felkészüést kíván, de segíti a gyors bevését, a felidézést.

Kalászkok és parasztok párbeszéde, mozgása adja az alapot. (Ki gyűjtotta fel az asztagot? Ki a tettes? Bosszú? Öngyulladás? Mitől reccsen a palánk?) Kétségbeesett arcok, görnyedt testtartás, a háttérben a füttyörésző gróf. Kodály: Székely keserve se egészítheti ki a hatást.

## 8. OSZTÁLY

Eljutnak az önálló alkotásig, az alkalmi beszédek előadásáig, novellák, drámák feldolgozásáig (Móricz: Hét krajcár; Shakespeare: Vízkereszt, vagy amit akartok), a nyilvános és személyes beszédmódig.

Pl. Képzeld el, iskolaigazgató vagy, a tanév során felújítási munkák voltak, nehéz körülmények között folyt a tanítás!

Nyilatkozz egy riporternek a tv-ben, a barátodnak, s otthon meséld el a családnak! Adjátok elő a változatokat!

Mi volt a különbség a megszólításban, a szókészletben, a szövegszerkesztésben, a mondatszerkesztésben, a stílusban?

Vagy pl. egy környezetvédelmi témát (szelektív hulladékgyűjtést) magyarázz el egy 6 éves gyereknek, 14 évesnek és a szomszédban lakó idős néninek! Mérlegeld, hogy milyen előzetes ismereteik vannak, milyen az életkora, szókészlete! Közlésed célja: A hallgatód számára érthető magyarázat.

A szókincsfejlesztéshez elengedhetetlenek a kommunikációs és helyzetgyakorlatok. Ezek keretében tökéletesíthetjük a gyerek mindennapi érintkezéseivel kapcsolatosan már meglévő tapasztalatait, szokásait: bevásárlás, közlekedés, telefonálás, könyvtár, mozilátogatás.

Fontos a köszönés és információkérés. Gyakoroltatni kell, mert ezeket a napi érintkezés folyamán, gyakorlás közben sajátítják el a gyerekek, mégpedig megfigyeléssel és utánzással.

Tökéletesíteni is csak hasonló szituációban lehet, utánozva a valódi helyzeteket. Persze a direkt jelleg itt sem jó, lehetőség szerint szépirodalmi mű szövegeinek feldolgozása jelentse itt is a gyakorlási keretet. Pl. Móricz: Légy jó mindhalálig. c. művében Nyilas Misi sok hasonló helyzetbe kerül (Reszkontó vásárlás, Törökéknél, Orczyéknál, Doroghyéknál). Más-más család, viselkedés, kapcsolatteremtés.

A kommunikációs figyelmet és fegyelmet fejleszteni kell! Ez a figyelem és fegyelem a feltétele annak, hogy egymást meghallgassák, hogy egymás helyzetébe illeszkedjenek, hogy tudatosan képesek legyenek az empátia gyakorlására. Ezt nevezzük *aktív hallgatásnak*. Párokra oszlunk, s az A=Hallgató, B=Beszélő, majd fordítva. Nehéz hallgatni, hiszen mindenről eszébe jut a hallgatónak valami, de fegyelmezni kell magát, ő „a hallgató”.

Kerettémák lehetnek: Velem történt; Ezt hallottam a rádióban; Amitől félek; Azt álmodtam; Nagyon haragudtam; Kedvenc állatommal történt. stb.

Így nemcsak a beszédet és a figyelmes hallgatást gyakorolja, hanem a kapcsolattartást a nonverbális eszközökkel: tekintet, mimika, gesztus révén.

Fejleszthető 3-4 gyermekre adaptálva, s később kialakul a feltétele annak, hogy ne vágiának egymás szavába, s kialakul egyfajta alapmagatartás a beszélgetők között; gyakorolják a beszélgetést, a témataratást, a vitát, az érvelést, a cáfolást.

Rendkívüli hatása elsősorban a kreativitás fejlődésében figyelhető meg, de nem kisebb a jelentősége a gyerekek mindennapi érintkezési kultúrájának alakulásában sem.

A rendszeresen és igényesen végzett játékok elősegítik az élmények hiteles visszaadását, nyelviileg árnyalt kifejezését, s érzékennyé válnak arra, hogy a „beszélő társuk szavaiból vagy olvasott irodalmi anyagból megragadják az emocionális árnyalatokat, a szavakba áttett indulati hőfokot” – s mindez Mérei Ferenc szerint az anyanyelvi nevelés elengedhetetlen feladata. S tekintettel arra, hogy a fenti gyakorlatok játék közben valósulnak meg, növeli a szereplő gyermek szereplési biztonságát, önbizalmát, beszédkedvét, szókincsét.

Sok-sok példát lehetne gyakorlatomból felsorolni, melyekkel sikereket értem el nevelői, ill. oktatói gyakorlatomban. Az ötleteket színjátszó éveimből, színjátszó-rendezői képzéseimből, drámatanári kurzusokból és e témakörben olvasott tanulmányokból merítettem. A játékok, gyakorlatok állandóan bővülnek, módosulnak.

Angliában drámaközpontok működnek, ahol a drámapedagógusok együtt dolgoznak. Ilyen professzionista műhelyekre Magyarországon is nagy szükség lenne, mert biztos és nyugodt pontot jelenthetnének szerzte az országban a magányosan küzdő, nagy batyukkal vándorló, drámát tanító művésztanároknak.

Egymást segítve, egymás munkájából okulva fejleszthetnénk a drámapedagógiát, hiszen pedagógia ez, s ugyanakkor művészet a javából.

#### FELHASZNÁLT IRODALOM

- Debreczeni Tibor (szerk.): „Így rendeztem”. IV., Múzsák Közművelődési Kiadó, Bp. 1983.  
Debreczeni Tibor (szerk.): Szín- kör- játék Bp. 1981.NPI  
Gabnai Katalin (szerk.): Dramatikus nevelési program, Népművészeti Intézet, Bp. 1984.  
Impro (Keith Johnson könyvét ismerteti: Honti Katalin), Népművelési Intézet, Bp. 1981.  
Kaposi László (szerk.): Játékkönyv I.–II., Gödöllői Művelődési Központ, Gödöllő, 1984–87.  
Mérei F. – V. Binét Á.: Gyermeklélektan, Gondolat, Budapest 1978.  
Mezei Éva: Játsszunk színházat! Móra, Bp. 1979.  
Montágh Imre: Gyermekszínjátszók beszédnevelő könyve, Múzsák Közművelődési Kiadó, Bp. 1985.  
Montágh Imre: Tiszta beszéd, Múzsák Közművelődési Kiadó, Bp. 1985.

---

#### SZÓKE FERENCNÉ

Általános Iskola és Diákotthon  
Csapi

### Játékoszeállítás 3. és 4. osztályosoknak

1. kislány: Gyertek lányok, játsszunk!  
Lányok: Ugyan mit is játsszunk? *(Sétálva kört alakítanak, a vers végén leguggolnak.)*
1. kislány: Nádon vackot,  
vadbarackot,  
Guggoljunk le, lányok!
1. kislány: Mit játsszunk, lányok?  
Lányok: Csicsereket, buboréket, *(Folytatódik a séta, majd két oszlopra bomlanak.)*  
Három vackot,  
Hat barackot,  
Tengeri guggot.